

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HƯƠNG

ĐỘNG TỪ BA DIỄN TỐ TRONG TIẾNG VIỆT
(CÓ SO SÁNH VỚI TIẾNG ANH)

LUẬN ÁN TIẾN SĨ
NGÔN NGỮ VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN - 2019

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HƯƠNG

ĐỘNG TỪ BA DIỄN TỐ TRONG TIẾNG VIỆT
(CÓ SO SÁNH VỚI TIẾNG ANH)

Ngành: Ngôn ngữ Việt Nam

Mã ngành: 9 22 01 02

LUẬN ÁN TIẾN SĨ
NGÔN NGỮ VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học:

- 1. PGS.TS. Nguyễn Văn Lộc**
- 2. GS.TS. Đinh Văn Đức**

THÁI NGUYÊN - 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả được nêu trong luận án là trung thực và chưa được ai công bố trong bất kỳ công trình khoa học nào.

Thái Nguyên, tháng 3 năm 2019

Tác giả

Nguyễn Thị Hương

LỜI CẢM ƠN

Lời đầu tiên, cho tôi gửi lời cảm ơn đến các thầy cô giáo và Ban Chủ nhiệm Khoa Ngữ văn, Phòng Đào tạo (Bộ phận quản lý Sau đại học), Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên cùng các thầy cô giáo ở Viện Ngôn ngữ học, Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn - Đại học Quốc gia Hà Nội đã tận tình giảng dạy, động viên, giúp đỡ và tạo điều kiện tốt nhất cho tôi trong suốt quá trình học tập.

Tôi xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS.TS. Nguyễn Văn Lộc và GS.TS Đinh Văn Đức, những người thầy mẫu mực đã truyền cho tôi tri thức, kinh nghiệm, niềm say mê nghiên cứu để hoàn thành luận án này.

Cuối cùng, tôi xin cảm ơn bạn bè và người thân trong gia đình đã tiếp sức cho tôi, giúp tôi có được kết quả như hôm nay.

Tôi xin chân thành cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 3 năm 2019

Tác giả

Nguyễn Thị Hương

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
BẢNG KÍ HIỆU CHỮ VIẾT TẮT	iv
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	2
4. Phương pháp nghiên cứu.....	2
5. Ý nghĩa lí luận và thực tiễn của luận án.....	3
6. Bố cục của luận án	4
7. Những kết quả nghiên cứu chính của luận án.....	4
Chương 1: TỔNG QUAN VỀ TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU VÀ CƠ SỞ	
LÝ LUẬN	5
1.1. Tổng quan về tình hình nghiên cứu.....	5
1.1.1. Nghiên cứu về động từ	5
1.1.2. Nghiên cứu về kết trị và kết trị của động từ.....	5
1.1.3. Nghiên cứu về động từ ba diễn tố	9
1.2. Cơ sở lí luận	13
1.2.1. Động từ.....	13
1.2.2. Khái niệm diễn tố, phân biệt diễn tố với tham thể ngữ nghĩa và chu tố	14
1.2.3. Các kiểu kết trị của động từ	20
1.2.4. Khái niệm hiện thực hoá kết trị.....	21
1.2.5. Cách phân loại động từ - khái niệm động từ ba diễn tố	22
1.2.6. Lí thuyết ba bình diện của câu với việc nghiên cứu động từ ba diễn tố	24
1.2.7. Nguyên tắc, thủ pháp và quy trình nghiên cứu động từ ba diễn tố	33
1.3. Tiểu kết.....	37
Chương 2: ĐỘNG TỪ BA DIỄN TỐ TRONG TIẾNG VIỆT XÉT TRÊN	
BÌNH DIỆN CÚ PHÁP	38
2.1. Dẫn nhập	38

2.2. Đặc điểm ngữ pháp chung của động từ ba diễn tố	38
2.2.1. Về ý nghĩa	38
2.2.2. Về cấu tạo	40
2.2.3. Về thuộc tính kết trị	41
2.3. Phân loại động từ ba diễn tố	52
2.3.1. Tiêu chí phân loại	52
2.3.2. Kết quả phân loại	53
2.3.3. Về ranh giới giữa các nhóm động từ ba diễn tố	57
2.3.4. Miêu tả một số nhóm động từ ba diễn tố tiêu biểu	59
2.4. Tiểu kết	76
Chương 3: ĐỘNG TỪ BA DIỄN TỐ TRONG TIẾNG VIỆT XÉT TRÊN	
BÌNH DIỆN NGHĨA BIỂU HIỆN	78
3.1. Dẫn nhập	78
3.2. Đặc điểm chung về nghĩa biểu hiện của câu với hạt nhân ngữ nghĩa là động từ ba diễn tố	78
3.2.1. Đặc điểm chung của hạt nhân ngữ nghĩa	78
3.2.2. Đặc điểm chung của các vai nghĩa trong cấu trúc nghĩa biểu hiện của câu với động từ ba diễn tố	80
3.3. Phân tích cấu trúc nghĩa biểu hiện của câu với hạt nhân ngữ nghĩa là một số nhóm động từ ba diễn tố tiêu biểu	88
3.3.1. Cấu trúc nghĩa biểu hiện của câu với hạt nhân ngữ nghĩa là động từ ban phát	88
3.3.2. Cấu trúc nghĩa biểu hiện của câu với hạt nhân ngữ nghĩa là động từ làm chuyển dời đối thể	96
3.3.3. Cấu trúc nghĩa biểu hiện của câu với hạt nhân ngữ nghĩa là động từ cầu khiến	104
3.4. Sự tương ứng giữa cấu trúc cú pháp và cấu trúc nghĩa biểu hiện trong câu với động từ ba diễn tố	113
3.4.1. Sự tương ứng giữa hạt nhân ngữ nghĩa và hạt nhân cú pháp	113
3.4.2. Sự tương ứng giữa các vai nghĩa và thành phần cú pháp của câu	113
3.5. Tiểu kết	114

Chương 4:BUỚC ĐẦU SO SÁNH ĐỘNG TỪ BA DIỄN TỐ TRONG TIẾNG VIỆT VÀ TIẾNG ANH	116
4.1. Đặt vấn đề	116
4.2. Một số nét khái quát về động từ ba diễn tố trong tiếng Anh.....	117
4.3. Một số nét tương đồng và khác biệt giữa động từ ba diễn tố trong tiếng Việt và tiếng Anh	119
4.3.1. Những nét tương đồng	119
4.3.2. Những nét khác biệt	126
4.4. Tiểu kết.....	146
KẾT LUẬN	148
DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH ĐÃ CÔNG BỐ CỦA TÁC GIẢ CÓ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN.....	151
TÀI LIỆU THAM KHẢO	152

BẢNG KÍ HIỆU CHỮ VIẾT TẮT

V	Động từ hạt nhân (trường hợp sau động từ hạt nhân có diễn tố là động từ thì động từ hạt nhân được kí hiệu là V_1)
N_1	Diễn tố thứ nhất chỉ chủ thể.
N_2	Danh từ - diễn tố thứ hai, chỉ đối thể trực tiếp.
N_3	Danh từ - diễn tố thứ ba, chỉ đối thể gián tiếp
V_2	Động từ - diễn tố thứ ba chỉ nội dung
v	Động từ ngữ pháp có chức năng dẫn nói trong thành phần của diễn tố thứ ba.
p	Giới từ dùng để dẫn nói diễn tố thứ 3 (N_3).

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Động từ trong tiếng Việt là từ loại có số lượng lớn, được sử dụng rộng rãi nhất, có vai trò cú pháp, ngữ nghĩa quan trọng nhất và có đặc tính hết sức phức tạp. Về vai trò ngữ pháp, động từ là trung tâm của tuyệt đại đa số câu tiếng Việt. Do có vị trí quan trọng trong hệ thống từ loại mà động từ luôn thu hút sự quan tâm đặc biệt của các nhà nghiên cứu.

Việc nghiên cứu động từ trong tiếng Việt được tiến hành ở nhiều góc độ, từ nghiên cứu theo quan niệm truyền thống tới nghiên cứu theo quan niệm ngữ pháp phụ thuộc và ngữ pháp chức năng. Những kết quả nghiên cứu về động từ có đóng góp quan trọng cho lí thuyết từ loại và cú pháp. Tuy nhiên, qua tìm hiểu, chúng tôi nhận thấy ở động từ vẫn còn nhiều vấn đề cần được nghiên cứu sâu rộng hơn. Một trong những vấn đề đó là việc nghiên cứu, xác lập, miêu tả các đặc điểm ý nghĩa và hoạt động ngữ pháp của các tiểu loại, các nhóm động từ cụ thể.

1.2. Lý thuyết kết trị được sáng lập bởi L.Tesnière là một trong những lí thuyết quan trọng, một thành tựu lớn của ngôn ngữ học thế kỷ XX. Sau khi ra đời, lí thuyết kết trị của L.Tesnière đã được phát triển, ứng dụng rộng rãi vào việc nghiên cứu ngữ pháp, ngữ nghĩa của các ngôn ngữ khác nhau.

Ở Việt Nam, lí thuyết kết trị đã được nghiên cứu sâu trong công trình chuyên khảo *Kết trị của động từ tiếng Việt* của Nguyễn Văn Lộc. Kết quả nghiên cứu của công trình này đã mở ra một hướng nghiên cứu mới mẻ và rất thiết thực với ngữ pháp tiếng Việt. Điều này thể hiện rõ trong một loạt các nghiên cứu gần đây theo khuynh hướng trên.

1.3. Động từ ba diễn tố trong tiếng Việt là tiểu loại động từ có số lượng khá lớn và có ý nghĩa đặc điểm ngữ pháp rất phức tạp. Việc nghiên cứu nhóm động từ này có ý nghĩa quan trọng cả về lí luận lẫn thực tiễn. Tuy nhiên, cho đến nay, tiểu loại động từ này trong tiếng Việt chưa được nghiên cứu đầy đủ, có hệ thống và chuyên sâu theo hướng dựa triệt để vào lí thuyết kết trị và lí thuyết ngữ pháp chức năng; đặc biệt là hướng nghiên cứu trên cứ liệu tiếng Việt có sự so sánh với các ngôn ngữ khác loại hình.

Vì những lí do trên, chúng tôi chọn nghiên cứu đề tài: ***Động từ ba diễn tố trong tiếng Việt (có so sánh với tiếng Anh)***.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu

Mục đích của luận án là miêu tả làm rõ đặc điểm về cú pháp và ngữ nghĩa (nghĩa biểu hiện) của động từ ba diễn tố trong tiếng Việt, bao gồm các đặc điểm chung của tiểu loại, những đặc điểm riêng của một số nhóm động từ tiêu biểu; đồng thời, trên cơ sở so sánh động từ ba diễn tố tiếng Việt với các động từ tương ứng trong tiếng Anh, chỉ ra những nét tương đồng và khác biệt, đặc biệt là sự khác biệt về mặt kết trị hình thức. Từ đó, luận án góp phần làm sáng rõ hơn đặc điểm ngữ pháp, ngữ nghĩa của động từ nhìn từ góc độ lí thuyết kết trị và lí thuyết ngữ pháp chức năng ở các loại hình ngôn ngữ khác nhau, phục vụ cho việc dạy học tiếng.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được mục đích trên đây, luận án thực hiện các nhiệm vụ:

- Nghiên cứu, xác lập cơ sở lí luận của đề tài (những vấn đề lí luận chung, bao gồm lí luận về động từ, về lí thuyết kết trị và kết trị của động từ, sự phân loại động từ và khái niệm động từ ba diễn tố; khái niệm diễn tố, vai nghĩa, chức năng cú pháp, mối quan hệ giữa vai nghĩa và chức năng cú pháp).

- Xác lập các nguyên tắc và thủ pháp phân tích, miêu tả động từ ba diễn tố về cú pháp và ngữ nghĩa theo lí thuyết kết trị, lí thuyết ngữ pháp chức năng; miêu tả động từ ba diễn tố về cú pháp và ngữ nghĩa (nghĩa biểu hiện) theo các nguyên tắc được xác lập.

- So sánh, đối chiếu động từ ba diễn tố trong tiếng Việt và tiếng Anh để chỉ ra được những nét tương đồng và khác biệt.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận án là động từ ba diễn tố trong tiếng Việt hiện đại có so sánh với tiếng Anh.

Phạm vi nghiên cứu của luận án là đặc điểm cú pháp và ngữ nghĩa của động từ ba diễn tố trong tiếng Việt hiện đại (được khảo sát trong các tác phẩm văn học, báo chí và một số loại văn bản của các tác giả có uy tín về sử dụng ngôn ngữ) có so sánh với các nhóm tương ứng trong tiếng Anh.

4. Phương pháp nghiên cứu

4.1. Phương pháp miêu tả

Phương pháp này được sử dụng để miêu tả đặc điểm hoạt động ngữ pháp (thuộc tính kết trị) và đặc điểm ý nghĩa biểu hiện (thuộc tính kết hợp ngữ nghĩa) của động từ ba diễn tố trong các tác phẩm văn học, báo chí của các tác giả có uy tín về sử dụng ngôn ngữ.